1. Dinin Tanımı

BİLGİ KUTUSU

Din, Kur'an-ı Kerim'de anlam alanı en geniş kavramdır. Kur'an'da *"millet, ümmet, şeriat, fıtrat, hanîf ve İslam"* kelimeleri de doğrudan dinin anlam alanına giren kelimelerdir.

(İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 85-90)

Dinin şimdiye kadar birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar, dine bakış açısına göre farklılık göstermektedir. Din tanımındaki çeşitlilik hem dinin kendi yapısından hem de tanım yapanların dine yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Bir dine bağlı olanlar, dini kendi inançları açısından tanımlamışlardır. Dine inceleme konusu olarak bakanlar ise elde ettikleri verilere göre dinin bir tanımını yapmışlardır.[1]

Din tanımlarının ortak noktası, zihnen varlığı kabul edilen üstün güce veya güçlere karşı duyulan kalbî bağlılık ve teslimiyet duygusu ile bu kabulün gerektirdiği davranışların (ibadetler) ifasıdır.[2]

Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı

Arapçada din kelimesi, yaratıcının emir ve hâkimiyeti, kulun itaat ve teslimiyetine dayalı karşılıklı ilişkiyi ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi, doksan beş yerde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Kur'an'da **"Allah katında (hak) din, İslam'dır."**[3] denilerek, Allah'ın (cc) inanan insanlara öngördüğü dinin İslam olduğuna işaret edilir. Bir başka yerde ise **"Kim İslam'dan başka bir din seçerse bu ondan kabul edilmeyecektir."**[4] denilerek İslam'ın dışındaki dinlerin varlığından da bahsedilir.[5] Böylece Kur'an'da din kavramıyla özel anlamda İslam, genel anlamda ise bütün dinler kastedilir. Buna göre Kur'an'da din iki çeşittir. Biri mutlak din (objektif), diğeri ise değişken (subjektif) dindir.

Görsel 1.1: Kur'an-ı Kerim

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin çoğulu olan *edyan/el-edyan* hiç geçmemektedir.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de mutlak dini (İslam'ı) anlatan *ed-dîn* kavramı, *ed-dînu'l-kayyım, dînu'l-kayyıme, ed-dînu'l-hâlis, dînu'l-hakk ve dînullah* gibi kavramlarla da ifade edilir.

Mutlak din, Kur'an'ın Allah'a (cc) izafe ettiği, bütün peygamberlerin getirdiği, esas ve ilkeleri belli olup zaman ve mekâna göre özünde değişiklik olmayan dindir. Mutlak dini anlatan ed-dîn kavramı, Allah'ın (cc) tarih boyu gönderdiği din olan İslam'ı ifade eder. Başka bir ifadeyle Kur'an'da "İnsanlığın evrensel ve daimi dini" olarak İslam anlatılır. Değişken din ise insanların algılayışına, belirlemesine göre yaşama geçirilmiş, kişi ve toplumlara göre değişkenlik gösteren dindir.

1 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 41.
2 Ömer Faruk Harman, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 3.
3 Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.
4 Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.
5 Şinasi Gündüz, "Giriş", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 19.

Bu dinler, ister Allah'tan (cc) gelip insanların anlayışlarına göre dönüştürülmüş olsun isterse bizzat insanın kendisi tarafından düzenlenmiş olsun aynı kategoride değerlendirilir.[6]

Kur'an-ı Kerim'de Din Kelimesinin Çeşitli Anlamları	
Örf ve âdet	• **"Firavun dedi ki: 'Bırakın Musa'yı öldüreyim de, Rabb'ine yalvarsın bakalım. Çünkü ben onun sizin dininizi (hayat tarzınızı) değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum."** (Mü'min suresi, 26. ayet.)
Hesap ve ceza günü	• **"Allah hesap gününün (ahiretin) malikidir."** *(Fâtiha suresi, 4. ayet.)*
Kanun ve kurallar	• **"...(Yusuf) Kralın dinine göre kardeşini yanında alıkoyamazdı. Meğerki Allah dilemiş olsun..."** *(Yûsuf suresi, 76. ayet.)*
Kulluk, itaat	• **Göklerdeki ve yerdeki herkes ister istemez ona boyun eğmişken ve ona döndürülüp götürülecekken onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?** *(Âl-i İmrân suresi, 83. ayet.)* • **"(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz o Kitab'ı sana hak olarak indirdik. Öyle ise sen de dini Allah'a has kılarak O'na kulluk et.** *(Zümer suresi, 2. ayet.)*
İnanç ve ibadet	• **"Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."** *(Kâfirûn suresi, 6. ayet.)* • **"Rabb'i ona 'Teslim ol!' dediğinde 'Âlemlerin Rabb'ine teslim oldum.'" demişti. İbrahim bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: 'Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün.'" dedi** *(Bakara suresi, 131-132. ayetler.).*
Sorumluluk	• **"...Allah, sizin için dinde zorluk yaratmadı..."** *(Hac suresi, 78. ayet.)*

Kur'an-ı Kerim'de İslam dışındaki dinler,[7] hatta Mekkeli müşriklerin inançları[8] bile din olarak adlandırılır. Fakat dinsizlik gibi bir kavramdan veya anlayıştan Kur'an'da hiç söz edilmez. Buradan yeryüzünde dinsiz bir toplumun bulunmadığı veya dinsiz olmanın insanın doğasına aykırı olduğu sonucu çıkarılabilir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de din ifadesi aynı zamanda dinlere mensup toplulukları ifade etmek için kullanılmıştır. Örneğin; Ehlikitap, İsrailoğulları, Yahudi, Nasara (Hristiyan) , Mecusi ve Sabiiler kavramı ile topluluklar kastedilmiştir.

İslam Âlimlerinin Din Tanımları

İlk dönem Müslüman âlimler dinin tarifini, Kur'an-ı Kerim ve İslam inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre din, aklı ve özgür iradeyi esas alan ve insanları hayır olana yönelten, ilahi kaynaklı bir sistem olarak tanımlanmıştır.[9]

BİLGİ KUTUSU

Müslüman âlimlerin dinî tanımlarken üç hususu göz önünde bulundurdukları görülür:

1. Dinin kaynağı Allah'tır (cc).
2. Din, vahiy kaynaklıdır.
3. Dinin dünya ve ahirete ilişkin yönü vardır.

6 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 69, 74-75.
7 bk. Fetih suresi, 28. ayet.
8 bk. Kâfirûn suresi, 6. ayet.
9 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 4.

ARAŞTIRALIM

“Allah katında din, İslam’dır...”

(Âl-i İmrân suresi, 19. ayet)

“Kim İslam’dan başka bir din seçerse bu ondan kabul edilmeyecektir...”

(Âl-i İmrân suresi, 85. ayet)

Ayetlerinin tefsirlerde nasıl yorumlandığını araştırınız.

Günümüz Müslüman âlimleri ise din tanımlarında giderek toplumsal yöne daha fazla ağırlık vermişlerdir. Önceleri Allah’ın (cc) düzenlediği iman ve amelden oluşan bir sistem olarak görülen din, çerçevesi genişletilerek hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

İslam Geleneğinde Din Tanımları

Cürcânî	Tahanevî	Muhammed İkbal	Ömer Nasuhi Bilmen
Din, akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir düzenlemedir.	Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle hâlde salaha, ahirette felaha sevk eder.	Din, inanç olarak içtenlikle kabul edildiği ve tam manasıyla kavrandığı takdirde, karakter ve kişiliği büsbütün değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemidir.	Din, Allah'ın bir kanunudur ki Allah bunu peygamberleri vasıtasıyla insanlara lütuf ve ihsan buyurmuştur. Bu kanun, insanları hayra götürür; insanlar, bu ilahi kanun hükümlerine kendi tercihleriyle uyarlarsa doğru yolu bulmuş, hidayete ulaşmış olurlar.

(bk. İsmail Çalışkan, Kur’an’da Din Kavramı, s. 34-39, 226; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 17.)

HATIRLAYALIM

Batı’daki din tanımlarında, genellikle dinin kamusal alandan el çektirilmesi eğilimi gözlenirken İslam dünyasındaki din tanımlarında toplumsal yöne daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun sebebi Batı’da dinin, sevgi ve inanca indirgenerek vicdanlarda yaşanmasıdır. İslam dünyasında ise din hayatın bütününü içine alan bir yaşam tarzıdır.

Batılı Din Bilimcilerin Din Tanımları

Batı’da farklı disiplinlere mensup birçok bilim insanı din tanımı yapmıştır. Her bilim insanı dini, kendi çalışma disiplinine göre tanımlamıştır. Bu tanımlar, büyük ölçüde dinin; teolojik, ahlaki, felsefi, psikolojik ve sosyolojik yönünü sınırlı olarak ele alır. Dini yalnızca bir yönüyle ele alan bu tanımlar, dinin gerçek yapısını ortaya koymakta yetersizdir.

Din bilimcilerinin yaptığı din tanımlarında; kutsal kavramı, inanç, zihnî meleke, mutlak itaat duygusu, arzu, toplumsal değerler bilinci, yüce varlık ve tanrı fikri gibi hususlar ön plana çıkar.

Batı'da Çeşitli Disiplinlere Göre Yapılan Din Tanımları	
Teolojik Tanımlar	• Din, Tanrı'ya imandır. • Din, manevi varlıklara imandır.
Ahlaki Tanımlar	• Din, iyi bir hayata götüren vesiledir. • Din, duyguyla karışık ahlaktır.
Felsefi Tanımlar	• Din, sonsuz bir ilgidir. • Din, beşerî bir yansıtmadır.
Psikolojik Tanımlar	• Din, derin manevi tecrübenin bir türüdür.
Sosyolojik Tanımlar	• Din, değerlerin muhafazasıdır.
Batılı Din Bilimcilerinin Yaptığı Din Tanımları	
Max Müller (Maks Müller)	• Din; insanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tabi olmayan zihnî bir meleke veya yetenektir.
Rudolf Otto (Rudolf Otto)	• Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir.
Feurbach (Foyerbah)	• Din; dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur.
Mircea Eliade (Mirsa Eliyade)	• Din; hayatın anlamını veren, öte dünya arayışını sağlayan ve model ortaya koyan bir tecrübedir.